

Суспільство дуже точно визначає, яким має бути справжній чоловік: він домінує, він лідер. А справжня жінка – лагідна, слухняна, добра мати. Таке суспільне переконання щодо подружнього життя допомагає чоловікові вважати, що жінка, яка вийшла за нього заміж, узаконює його право власності над нею. Чоловік у такому суспільному вимірі поняття «влади» вважає: «Я своїй жінці кажу, а вона мене не слухає, тому я її караю, вона мусить мене слухати».

Особливо виражена психологічна й економічна залежність жінок у родинях так званих «нових українців». Дружини «нових українців», як правило, не усвідомлюють того, що піддаються грубому ставленню, економічному тиску, контролю і приниженню. Ці жінки схильні виправдовувати агресивне поведіння партнера і брати провину за конфлікти на себе: «його життя занадто складне, тому він такий дратівливий», «він багато працює, а я не можу забезпечити йому комфорт» [3]. Нерідко такі жінки проєктують свої негативні почуття на дітей. Вченими доведено, що діти, які відчували на собі жорстокість та насильство, підсвідомо прагнуть відтворити цей набутий життєвий досвід у дорослому житті, оскільки не знають іншої моделі поведінки. На нашу думку, діти, як майбутнє суспільства, держави повинні засвоювати гуманні норми і правила взаємодії в суспільстві, що дозволяють за будь-яких обставин знаходити конструктивні форми поведінки, а дорослі мають про це подбати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтова Л. Соціально-педагогічна робота з сім'єю: [методичний посібник] / Л. Войтова. – К., 2012.
2. Мустафасв Т. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Т. Мустафасв, І. Довгань. – К., 2012.
3. Циганчук Т. Насильство над жінками в сімейних стосунках / Т. Циганчук, Д. Лях // Практична психологія та соціальна робота. 2014. – № 21.

Тетяна Гайналь,
канд. філос. н, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ФАКТОРИ ЛАТЕНТНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І

У статті розглянуто фактори латентного насильства над дітьми в сім'ї (зокрема, соціально-економічні). Описано особливості нормативного та інформативного впливу на дитину, а також стилі батьківської поведінки (авторитарний, ліберальний, авторитетний).

Tetiana Hainal

LATENT FACTORS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The article outlines the factors of latent violence against children in family (in particular, socio-economic factors). It describes the particularities of normative and informative influence on the child, and the styles of parent's behaviour (authoritarian, liberal, and authoritative).

Говорячи про насильство, мають на увазі, перш за все, «очевидні» його форми та прояви (фізичне, сексуальне, занедбаність), тому що їх наслідки є очевидними та такими, що легше піддаються діагностуванню. Проте не слід забувати про ще й інші, «латентні» форми (моральне, психологічне, економічне). Саме вони толеруються в українському суспільстві та розглядаються як традиційні прийоми виховання. Але наслідки цих видів насильства є не менш згубними для формування особистості дитини, оскільки пролонговані в часі, «працюють» на перспективу.

Зважаючи на особливу роль для дитини первинної соціалізації в сім'ї, суспільству слід реагувати на такі негативні явища. Це має відбуватися як на рівні законодавства соціальної, психолого-педагогічної роботи, так і на рівні роботи над трансформацією системи традиційних ціннісних установок щодо механізмів, способів взаємодії між дорослими та дітьми в сім'ї.

Якими ж є причини та фактори сімейного насильства над дітьми? Умовно їх можна розділити на макрочинники (пов'язані із загальною ситуацією в країні) та мікрочинники (внутрішньосімейні), які є взаємозалежними. Почати можна із групи соціально-економічних причин.

Понад десятиліття в Україні спостерігається зростання частки соціально неповних сімей, коли відсутність батьків та їхня неучасть у вихованні дітей зумовлена тривалим перебуванням за кордоном в якості трудового мігранта. Причина – в низьких прибутках членів сім'ї, високому рівні безробіття [1]. Наприклад, згідно з даними Держкомстату України [2], сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунок на одне домогосподарство становили у 2011 р. 3456 грн. З них 90% сім'я витрачає на споживчі сукупні витрати

(продовольчі та непродовольчі товари і послуги). І лише 1,3% на освіту, 2% – на відпочинок і культуру, 3,1% – на охорону здоров'я.

Складність ситуації полягає в тому, що в сучасних умовах тенденції до дітоцентричності сімей та високих вимог до забезпечення дітей, для досягнення відсутні всі належні економічні засоби. Тому, попри начебто зрозумілі переваги роботи за кордоном та зростанням загального добробуту сім'ї, діти часто стають жертвами насильства. По-перше, це моральне та психологічне насильство, як із боку опікунів, так і з боку батьків. Втрата емоційного зв'язку між членами сім'ї, можливо й авторитету батьків, примушує останніх вдаватися до психологічного та морального тиску на дитину. По-друге, в таких умовах батьки вимагають бажаної поведінки від дитини, маніпулюючи погрозами позбавлення економічних ресурсів, примушують звітувати за витрачені кошти та втручаються у вибір доцільності їх витрачання. А це вже є економічним насильством.

Проте втрата емоційного зв'язку, можливості впливу на дитину через спільне часопроведення не є проблемою лише соціально неповних сімей. Під тим же гаслом високих стандартів забезпечення дитини якісної освіти, матеріальних, житлових умов, приховується необхідність батькам віддавати професійній діяльності значну частину свого часу, що знову ж таки відкриває шляхи до морального, психологічного, економічного насильства.

Слід звернути увагу, що в Україні пролонгований вік дитинства та дуже тривалий період економічної залежності від батьків. Діти доволі пізно досягають соціальної зрілості, а надмірна опіка над ними нерідко приймає форми авторитаризму, тиску, позбавлення можливості самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність. Все це не сприяє формуванню системи цінностей дитини, соціальних «фільтрів»; свобода від батьків сприймається як всездозволеність. Це має віддалені наслідки вже і в позасімейній сфері: соціальні девіації, підліткова вагітність та ін.

Особливу увагу слід звернути на *нормативний* та *інформативний* вплив на дитину в сім'ї, що теж може містити джерело насильства. Чим тісніша взаємодія, партнерство в сім'ї, тим ефективніший нормативний вплив. Згуртованість передбачає формування стійкої сімейної ідеології, ціннісну єдність, фамілієцентризм – це пріоритетність сім'ї, підпорядкування індивіда сімейним нормам. Однак, якщо ця пріоритетність абсолютизується, то через тиск відбувається формування конформістської поведінки, коли дитина нічого не робить, без огляду на інших членів сім'ї чи через страх бути покараним. У сімейній взаємодії прийнято виділяти три процеси, що мають важливе значення: інтеграцію членів сім'ї (сприяє згуртованості), адаптивність (забезпечує механізми адаптації до різних соціальних ситуацій) та спілкування. Будь-яка дисфункція в одному з цих процесів може мати негативні наслідки.

Надто згуртована сім'я не дає можливості дитині стати самостійною через постійний тиск з боку авторитетних дорослих. Адаптивність може спровокувати тиранію дорослих та сімейних традицій. Спілкування в сім'ї забезпечує опанування необхідними навичками для соціальних взаємодій як в ній самій, так і за її межами. Проте деякі сім'ї можуть демонструвати надмірну замкнутість на спілкуванні лише всередині самої себе, низький рівень соціальних контактів. Часто виявляється й інша проблема – відсутність достатнього спілкування, що може спровокувати психологічну занедбаність дитини, недостатність емоційного зв'язку з батьками. *Нормативний вплив* в сім'ї приймається дитиною, щоб одержати схвалення від інших. Загальний сімейний клімат впливає на сприйняття дітьми сімейних ролей і на бажання мати власну сім'ю. В сучасній сім'ї, де немає спільної діяльності батьків і дітей, все зводиться лише до споживацтва, побутового обслуговування, а сімейні ролі все частіше розглядаються як тягар.

Безумовно, важливе значення має стиль батьківського виховання: авторитарний, ліберальний, авторитетний. Авторитарний стиль перешкоджає розвитку ініціативи в дитини. Він проявляється не лише в особливостях виховання всередині сім'ї, а й поширюється на контроль за зовнішньосімейними контактами (спілкування з однолітками, розваги) задля усунення потенційно негативних впливів, діяльностей (не допустити зловживань тютюном, алкоголем, наркотичними речовинами та ін.). В такому варіанті виховання може проявлятися як диктат, хоча це все подається як прагматична мета – допомогти дитині уникнути небезпек. В умовах втрати авторитету сучасних батьків (зокрема, батька) в сім'ї, виникає загроза заміни ними позиції відповідального дорослого, морального взірця на домашнього тирана. Слід пам'ятати, що авторитарність не є тотожною авторитетністю.

Ліберальний стиль передбачає самоусунення батьків від виховання дітей. Зазвичай, він формує особистість із слабким самоконтролем, схильну до нехтуваннями соціальними нормами та правилами, може спричинити дитячу занедбаність. Надмірна лібералізація може сприйматися також як всездозволеність не лише дитиною, а й батьками. Наприклад, постійні конфлікти дитини з одним із батьків, скарги дитини на фізичне чи навіть сексуальне насильство іншим із батьків може розглядатися як проблема тих, хто в цьому задіяний та привести до самоусунення від її вирішення.

Авторитетний стиль базується на довірі та повазі до дитини, а також на розумінні батьками відповідальності за особистісне зростання та соціалізацію підростаючого покоління. Цей стиль передбачає їх компетентність, готовність вирішувати складні життєві проблеми. Зважаючи на складність проявів насильства над дітьми в сім'ї та його діагностування, потрібно розробляти міждисциплінарний підхід батьківського виховання, а також шляхи активного вирішення нагальних проблем через зміни законодавчої бази, створення можливостей для фахової підготовки соціальних працівників, психологів, медиків щодо попередження і подолання цього ганебного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайналь Т. Критерії амбівалентності кризи сучасної сім'ї / Т. Гайналь // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ: Плай. – 2009. – Вип. XII. – С. 77–82.
2. Структура сукупних витрат [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2006_u.htm.

Оксана Гарєєва,

студентка,

Валентина Тихолоз,

ст. викладач,

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ЯК НЕГАТИВНЕ СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У статті розглядається проблема домашнього насильства над дітьми. Автори аналізують особливості роботи соціальних служб із постраждалими у сім'ї неповнолітніми.

Oksana Hareieva,

Valentyna Tykholoz

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN AS A NEGATIVE SOCIAL PHENOMENON

The article features the problem of child abuse. Certain particularities of work of social service units with children are analyzed.

Сім'я як соціальний фундамент кожного суспільства, його первинний осередок забезпечує відтворення та продовження людського роду, є джерелом зростання та матеріального добробуту людей, у ній закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, формування шлюбно-сімейних уявлень у молоді, через неї передаються нащадкам духовні цінності історичного і культурного спадку, зберігаються особливості виховання дитини в родині. Становище сім'ї як структурної соціальної одиниці значною мірою відображає загальний стан суспільства, всі суперечності й наслідки процесів, які відбуваються в ньому [7, с. 105].

Проблему сімейного насильства над дітьми вивчали Т. Алексеєнко, С. Бадьора, В. Бачарова, О. Безпалько, Т. Василькова, Т. Войцях, О. Докуніна, О. Жорнова, Н. Заверико, З. Зайцев, І. Зверєва, А. Зубков, А. Капська, О. Караман, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, Л. Міщик, В. Оржеховська, Л. Пономаренко, Т. Семігіна, І. Трубавина, Є. Холостова, Н. Щербак, П. Щербань та ін.

Метою статті є висвітлення сімейного насильства над дітьми як негативного суспільного явища.

На думку І. Д. Зверєвої, насильство щодо дітей – це дії однієї чи декількох осіб стосовно дитини, які порушують її громадянські права та свободи або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання. Насильство над дітьми – широке поняття, яке охоплює різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, учителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші чи сильніші [6, с. 142].

І. Д. Зверєва виділяє чотири основні види насильства над дітьми: фізичне насильство, сексуальне насильство або розбещення, психологічне насильство, зневага до інтересів і потреб дитини.

Фізичне насильство – це дії або відсутність дій з боку батьків чи інших дорослих, у результаті яких фізичний або розумовий стан дитини порушується чи знаходиться під загрозою погіршення. Це тілесні покарання, удари долонею, стусани, опіки, задушення, грубі хапання, штовхання, застосування палиці, ремня, ножа, пістолета тощо.

Сексуальне насильство або розбещення – це використання дитини (хлопчика чи дівчинки) дорослим (незнайомим, братом / сестрою чи особою, яка має владу, таку як батьки чи опікуни) або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб або отримання вигоди.